

Práca povahy zázraku

Na chválu Predsedu zemegule Velimira Chlebnikova a jedného vydavateľa.

Juraj Mojžiš •
teoretik umenia

Pretože za každým predstavi-
teľným koncom vytrča ešte
aspoň jeden koniec, zopár vecí
sveta sa nám môže, ba musí,
javíť ako veci bezkončné.
Dalo by sa povedať, že nám
chýba mierka vhodná na prí-
loženie k dielam, povedzme,
vytvetovaným z vizionárskych
projektov. Príkladný príklad
predstavuje - viem dobre,
že nielen pre mňa - básnické
dielo Predsedu zemegule
Velimira Chlebnikova
(1885 - 1922). A na to tvrdenie
mám celú fúru (poetických)
argumentov. Najmä od konca
roka 2013, kedy vyšla Fontána
črepov Velimira Chlebnikova
v driečne sklasicizovanej
úprave knižnej edície časopisu
Fragment. Výber textov zos-
tával Oleg Pastier a na úvod
treba napísať, že Velimira
Chlebnikova predstavil v jed-
nej z najvhodnejších podôb,
totiž v pozoruhodnej pers-
pektíve montáže prehlbuju-
cej naše spoznávanie črepov
uchvacujúceho tvaru fontány
básnického slova a pravdy
poézie.

Oleg Pastier vybral prvé
takty „mnohouholníkov osu-
du“ Velimira Chlebnikova z ča-
sopisecky publikovaných pre-
kladov Jána Štrassera a Kamila
Peteraja z roku 1965, po nich
zníe básnik v „časozberných“
prekladoch Jána Zambora, Ján
Litvák si svojho Chlebnikova
vyskúšal v roku 2003 a Ivana
a Valerij Kupkovi vo veľmi
citlivom výbere textov zrejme
celkom nedávneho dáta.

Ako sa zvykne písať, zato
tentoraz ozaj oprávnené,
uvádza výber Olega Pastiera
zasvätená esej Valerija Kupku
V kvetoch vidím známe tváre.
Fragmentárne zo života vizio-
nára Velimira Chlebnikova.
V Pastierovej premyslenej

koláži žiaria úvahy Jurija Tyň-
nova, Viktora Šklovského,
J. F. Kovtuna, P. V. Mituričov
Denník roku 1922, ďalej in-
špirujúce pásmo krátkych
zamyšlení sa nad dielom Pred-
sedu zemegule v autorskej
réžii Marty a Jána Zamborovcov,
na záver Štrasserove Chlebni-
kovovské kalendárium a vari-
ant najzaujímavejši „diamant v hrudi“
- faksimile druhej časti Chleb-
nikovovej knihy Mirskonca
z decembra 1912.

S neodvolateľným treskom

Od čias publikovania prvých
prác vo futuristických zborní-
koch, teda od roku 1910, roz-
krútili sa kolesá Chlebnikovov-
ho osudu s neodvolateľným
treskotom. Synak z rodiny
naslovovzatých vzdelancov
po maturite na kazanskom
gymnáziu si skúsil doplniť
vzdelanie na matematicko-fy-
zikálnej fakulte, čochvíľa aj
na historicko-filologickej
fakulte, odkiaľ ho však v roku
1911 definitívne vylúčili pre ne-
plnenie si študentských povin-
ností. V tom čase ešte literár-
ske ovzdušie živo nasycovali
omamné vône rimbaudovskej
prekľiatosti básnika, čomu
zodpovedal psychologický
profil básnika Velimira Chleb-
nikova v miere prekypujúcej.

Extrémne nepraktický, exis-
tenčne nezaraditeľný, s podlo-
meným zdravím pendloval
z jedného miesta matičky Rusi
na druhé miesto, nadchýňal sa
revolučným virvarom, v jeho
mene písal agitačné texty a ob-
liekal si aj uniformu Červenej
armády. Popritom sa stával
osnovateľom ideálnej -
utópiou krstenej - vlády sveta
riadenej predsedníctvom
Zemegule. A ustavične tvrdil,
že „Nevyhnutné je vrátiť práci
povahu zázraku. / Vari to nie
je zázrak - nový vzdušný
mozog ovinujúci zem?“

Futurizmus i jeho ruská ku-
bofuturistická podoba patrili
k jadru umeleckých hnutí,
z ktorých sa vygenerovali naj-
rôznejšie prúdy mnohohlasnej
avantgardy moderných smerov.
V hospodársko-politických
podmienkach prvých dekád
20. storočia sa varí najviac
darilo dedičom symbolizmu,
presnejšie napísané: zsväten-
com ezoterizmu, či už ten na-
bral podobu antropozofie
Rudolfa Steinera - akéhosi
scientistického pozitivizmu
okultistickej povahy, ktorým
chcel filozof hovoriť o mimo-
zmyslových veciach rovnako
ako hovoria prírodné vedy
o zmyslových veciach - alebo
mal podobu teozofie Madame
Heleny Petrovny Blavatskej.
Tak či onak by sme sa dosta-
li pri hľadaní ich koreňov k slo-
bodomurárskym aktivitám,
rovnako aj k mystickej praxi
velebenia zduchovnených pre-
javov, o ktorých sa najčastejšie
hovorilo v Swedenborgovom
duchu ako o prejave „vnútor-
ného oka človeka“.

Pravda, v takých hustých
lesoch symbolov báječne kvitli
rôzne spirituálne projekty.
Doba bola ako stvorená pre
zrod vizionárov, akými boli aj
Vasilij Kandinskij, Kazimir
Malevič a Velimir Chlebnikov.
Doba bola teda mimoriadne
prajná poetikám rázu ideoló-
gie. Príkladom za ostatné nech
je táto dobová maxima: pred-
met nie je predmet, ale je sub-
jektívne vnímaný ideový znak.

Usmejeme sa ako bohovia

Celkom nedávno, roku 2000,
francúzsky historik Alain
Besançon inšpiratívne pojed-
nal o hraniciach ezoterizmu
vo svojich intelektuálnych de-
jinách obrazoborectva (česky
Zakázaný obraz, vydavateľstvo
Barrister & Principal, Brno
2013). Besançon naozaj v širo-
kých súvislostiach zauvažoval

Velimir Chlebnikov (1885 - 1922). FOTO: WIKIPEDIA.ORG

VELIMIR CHLEBNIKOV

Fontána črepov

Velimir Chlebnikov: Fontána črepov, vydavateľstvo F. R. & G., 2013

o ezoterizme, ktorý tak často
a s veľkým apetítom obsadzujú
územie ideológie. Najpríklad-
nejšie vari v prvom desaťročí
minulého storočia a v rokoch
prvej svetovej vojny.
Údelom Kandinského a Ma-
leviča sa stal rozchod s figurá-

ciou. Chlebnikov sa k nim
vrátil v čase závrtného vrenia
avantgardizmu moderny.
Avantgardizmu, ktorému
ochotne prinášali obeť -izmy
ako neoprimitivizmus, cézan-
nizmus, kubizmus, futuriz-
mus, kubofuturizmus. Pravda,
všetci svorne na ceste k ab-
strakcii a suprematizmu.

Rovnako je pravda, že toto
veľké dobrodružstvo bolo krs-
tené západoeurópskym ro-
mantizmom a symbolizmom.
To v ich mene vyhlásil Vasilij
Kandinskij, že všetky výrazové
prostriedky, ktoré zodpovedajú
vnútornej nutnosti
umelca, sú posvätné. A Kazi-
mir Malevič rovno vyhlásil,
že jeho obraz Čierny štvorec
je ono božské, ktoré môžeme
vidieť len od chrbita, a jeho
obraz Biely štvorec je zasa čiré
videnie Boha tvárou v tvár.
No a člen kubofuturistickej
skupiny Velimir Chlebnikov
rovnako maximalisticky ohla-
soval svoj údel básnika ako
tvorca svetov.

V uvedenej súvislosti, naisto
len naoko, by nás mohlo pre-
kvapiť tvrdenie Valerija Kupku,
že „Velimir Chlebnikov bol nie-
len básnikom, bol aj filozofom,
matematikom, jazykovedcom,
historikom, ale predovšetkým
bol vizionárom, ktorý mal
jasnú a reálnu predstavu o bu-
dúcnosti - o svete bez vojen,
štátov, o harmonickom súlade
človeka s prírodou, o všestranej
moci vedeckého poznania
a jeho múdreho využitia pre
blaho človeka“ (s. 25-26). Áno,
bez chlebnikovovskej vízie bu-
dúcnosti ako novej estetickéj
kategórie by sme sotva uvažo-
vali o básnikovej viere v jeho
cestu k blahu človeka.

A predsa, napriek tomu,
že sme už dosť dávno spoznali
celú tragickú „komédiu“ 20.
storočia, vieme sa dojať poetic-
kou víziou Výzvy Spoločnosti
Predsedov zemegule, ktorú
sformuloval jeden z jej zakla-
dajúcich členov Velimir Chleb-
nikov: „Vláda zemegule / už
existuje. / Sme to my. / Len my
sme si nasadili na čelá / divé
venúce Vládov zemegule. / Ne-
úprosní vo svojej žeravej kru-
tosti / vystupujeme na balvan
dobyvačného práva / a dvíha-
me zástavu času, / my, čo vy-
paľujeme z vlhkej hlíny vecstva
/ džbány času a mliečniky, (...)
Akí bezočivci, - povedia jedni.
/ Nie, sú to svätci - povedia
druhí. / No my sa len usmeje-
me ako bohovia / a rukou
ukážeme na Slnko. / Skúste ho
táhať na povrázku pre psy, /
obeste ho na slová: / bratstvo,
rovnosť, sloboda.“

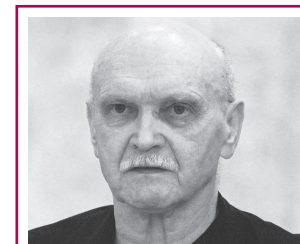
Záchrana slova, ktoré nechce byť lžou

Keď teraz chcem prejsť k už
v titulku ohlasovanej chvále,
môžem rovno zopakovať
Chlebnikovov verš: „Nevy-
hnutné je vrátiť práci povahu
zázraku.“ Nevie si predstaviť
na báze čoho iného, ak nie zá-
zraku, vychádza už 28. ročník
Fragmentu, revue pre literatú-
ru, výtvarné umenie, históriu
a kritiku. Tobež nie knižky, už
takmer stovka titulov Knižnej
edície časopisu Fragment. Z tí-
ráže časopisu sa čitateľ dozvie,
že redakciu vedie šéfredaktor
Oleg Pastier a môže sa - bez-
hranične, veď inak by to ani
nešlo - spolaľnúť na prácu
manželky Ludmily, básnika
Karola Chmela a prozaika
a scenáristu Jána Púčeka. A pri
knižnej edícii ako by si to z oka
vypadlo.

Do prvého zo štyroch tohto-

ročných čísiel časopisu zaradil
Oleg Pastier aj novú rubriku
Fragmenty z Fragmentu. Mal
na to dobrý dôvod: „Priblížiť
ineditnú atmosféru tejto ne-
veľkej komunity postupným,
nechronologickým uverejňo-
vaním faximilných ukážok
z nedávno minulej, predno-
vembrovej histórie.“ Nepo-
chybne ide o zmysluplné veci,
veď inak by tú rubriku Oleg
Pastier neuviedol perexom,
ktorý sa začína vetou: „V júni
2013 bola na prestížny Zoznam
UNESCO Pamäť sveta zapísaná
Zbierka českých a slovenských
samizdatových periodík
z rokov 1948-1989 (medzi nimi
aj časopis Fragment), čím bola
uznaná za súčasť dokumentár-
neho dedičstva ľudstva.“

Bez rozpakov by som v uve-
denej súvislosti zopakoval myš-
lienku z rozsiahlej eseje Pe-
tra Zajaca Poézia nepotrebných
vecí, ktorá je uverejnená v ro-
vnom čísle Fragmentu. Totiž,
že aj v našom prípade ide o po-
uk „o záchranu slova, ktoré
nechce byť lžou a vydáva sve-
dedctvo, podobne ako v nesko-
romodernnej lyrike Paula Cella-
na, Petra Huchela, Güntera
Eicha alebo Jána Ondruša. Rov-
nako to platí, aj keď v skrom-
nej miere, pre minimalistickú
poéziu zdrapov Petra Kotvana

Juraj Mojžiš (1938)

Teóriu a dejiny umenia
vyštudoval na FIF UK
v Bratislave. Koncom
50. rokov sa spolu
s Albertom Marenčinom
a Karolom Baronom stal
členom československej
surrealistickej skupiny.
V 60. rokoch viedol Galériu
mladých, spolupracoval na
vzniku filmu podľa knihy
Dominika Tarku Panna
záračnica (1966). V rokoch
1969 - 1989 mal zákaz
publikovať. Po novembri
1989 napísal rad monografií
o slovenských výtvarníkoch
a filmároch. Vedie
interpretatívny seminár na
FTF VŠMU v Bratislave. Je
nositeľom Ceny Dominika
Tarku (2010).

či poéziu vymazávaná Rudolfa
Filu“. Vavriny sú fajn vec, ale
nie kvôli tomu, že si nimi
môžeme zakryť diery v stene,
ale kvôli tomu, že sa máme -
a musíme - starať o ich odkaz.
Povedzme, že tak, ako sa v pr-
vom čísle tohoročného Frag-
mentu prihovára čitateľovi
Čevengur z dielne skvelého
prozaika Andreja Platonova,
v preklade Petra Birčáka
a s jeho doslovovým uvedením
Strateného nájdeného. Alebo
dialogicky, hoci synchronicky,
spisovateľov Ivana Kadlečíka
a Andreja Chudobu.

Nové Evanjelium o umení

Túto krátku úvahu som začal
povzdychom, že nám chýba
mierka vhodná na priloženie
k dielam vizionárskych projek-
tov. A v predchádzajúcom od-
seku už tvrdím, že sa nám tre-
ba starať o ich odkaz. Tvrdenia
sú to vari aj rozporné, ale v ich
rozpornosti celkom nádej-
né. Nazdávam sa, že z bytost-
nej rozpornosti žila, napríklad,
práca povahy zázraku Velimira
Chlebnikova i paleta Kazimira
Maleviča. Vo Fontáne črepov
je o tom - najmä periférnym
pohľadom - viditeľná stopa.
V listoch Kazimira Maleviča
priateľovi futuristovi M. V. Ma-
fušovi z roku 1916. Príklad
za ostatné nájdeme v dodávke
roztvorenom zvaní Kazimira
Maleviča, ktoré napísal Mašu-
novi v túžbe, aby sa opäť obj-
vil ten život, ktorý bol na ume-
leckých poliach pred vojnou:
„Vojna sa už dávno pomi-
nula, teraz je to hrôza, strašná
mora sa zažrala do zdravého
rozumu. Čo sa deje teraz, ne-
podobá sa na vojnu. To je bes-
nota ľudského mozgu. Mozog
sa vytrháva z mäsa lebký a po-
mätený vsakuje do zeme.“

Keď sa vyčerpá celkú pokole-
nie nebude starý poklad
pre mladé výhonky rozumu,
bude rásť neviditeľný. Ale kto
z nás ostane, aby zložil z pôjdu
to naše, teraz mladé, a ukázal
mladému výhonku? Kto zane-
chá knihu nových zákonov na-
šich tabulí? Vidíte, knihu ešte
nemáme. A potrebujeme ju,
nevyhnutne ju potrebujeme.
Kniha sú malé dejiny nášho
umenia. Nové Evanjelium
o umení. Kniha je suma našich
dní, kľúč, čo zamkol naše myš-
lienky v nás.

Podobne ako Kristus, ktorý
sa zatvoril do tejto knihy tisíc-
ročí, bez nej by sme mali za-
vretú všetky brány do neba.“

© AUTORSKÉ PRAVA VYHRADENÉ

O živote Divadlo utláčaných

Uršuľa Kovalyk •
spisovateľka

Keď v 70. rokoch začal
divadelný režisér Augusto
Boal umelecky tvoriť s naj-
chudobnejšími obyvateľmi
v getách São Paula, možno
netušil že jeho divadelná
metóda - Divadlo utláča-
ných bude aktuálna aj
vo „vyspelých“ demokratic-
kých krajinách v 21. storočí.
Sociálny útlak neprestajne
mení svoje formy a prejavu.
Podstata však zostáva ro-
vnaká.

Zlé sociálne zaobchádza-
nie alebo vykorisťovanie
jednej kategórie, skupiny
(tému) ľudí alebo jednotliv-
cov v našej krajine zažívajú
na vlastnej koži napríklad
bezdomovci, Rómovia,
telesne postihnutí, osoby
s inou sexuálnou orienta-
ciou a inak sociálne vylú-
čené skupiny obyvateľstva.

Základným cieľom me-
tódy Divadla utláčaných je
humanizovať ľudstvo. Je za-
ložené na princípe, že ľud-
ské vzťahy (napríklad medzi
mužmi a ženami, národnos-
tami, v rodine, v politike,
medzi národmi) by mali
mať charakter dialógu.
Znamená to, že každý
človek by mal mať možnosť
voľnej interakcie s inými,
rovnocenne sa zúčastňovať
na verejnom živote, rešpek-
tovať a byť rešpektovaný.

Realita je však taká,
že každý dialóg má tenden-
ciu stať sa monológom
a tak vlastne vytvára vzťah
utláčateľ - utláčaný. Preto
je hlavnou úlohou tohto di-
vadla obnoviť dialóg medzi
ľuďmi. Využíva na to diva-
delný jazyk, systém cvičení,
hier a techník založený
na esenciálnom divadle,
ktoré pomáha ľuďom roz-
víjať to, čo už v sebe majú.
Vychádza z názoru, že kaž-
dá ľudská bytosť je schopná
hrať roly. Aby sme prežili,
musíme vytvárať rôzne
akcie a pozorovať, aký majú
vplyv na okolie.

Divadlo utláčaných ob-
novuje jazyk, ktorý už ovlá-
dame - učíme sa žiť v spo-
ločnosti tým, že hráme
divadlo. Učíme sa, ako cítiť

- pocitom, ako premýšľať
- mysleniť a ako sa správať
- hrať. Divadlo utláča-
ných je vlastne skúšanie
reálneho života. Každé-
mu poskytnete estetické
prostredie na analýzu
svojej minulosti, súčasnosti
a pomôže mu „vymyslieť“
svoju budúcnosť. Pokúša sa
aktivovať ľudí/divákov,
aby sa stali protagonistami
a zahráli témy z vlastných
životov. Nie je to ideológia
ani dogma, vnímam ho ako
divadlo o utláčaných, s utlá-
čanými a pre utláčaných,
ktoré rešpektuje všetky
kultúry.

Keď som sa prvýkrát
strela s týmto typom di-
vadla na workshop, bola
som nadšená. Zaujala ma
najmä jedna z jeho techník
- Divadlo fórum, v ktorej
majú diváci možnosť dej
na javisku zastaviť, vstúpiť
doň a improvizovať svoj
návrh riešenia konkrétneho
problému. Dokážeme tak
preskúmať minulosť, prí-
tomnosť aj vyskúšať si akciu
v budúcnosti. Na skúškach
Divadla bez domova som
zistila, že nám to prináša
nielen množstvo originál-
nych riešení, ale medzi
divákmi a hercami vzniká
akási emočná spoločenosť,
čo na mňa pôsobí veľmi
terapeuticky.

Vlastne je to taký náš
malý divadelný experiment,
ktorý si ako komunitné
divadlo môžeme vyskúšať.
Uvidíme, ako to dopadne.
A naozaj sa teším, keď si
na premiére vymenia roly
športovcov s telesne postih-
nutou herečkou, alebo
človek žijúci na ulici
a úspešný manažér.

© AUTORSKÉ PRAVA VYHRADENÉ